

INHOUD

Voorwoord	9
het schubdier als...	
1 Allesbehalve zoogdier	21
<i>de dieren konden daarna weer ongestoord hun gang gaan</i>	40
2 Maandloon	43
<i>kriebelend tegen mijn huid</i>	59
3 Rookdier	63
<i>iets om te overwinnen</i>	78
4 Totem	81
<i>afstand bekruipt ons</i>	98
5 Ziener	103
<i>de kroon op zijn kop</i>	120
6 Smokkelwaar	127
<i>tot aan de voordeur</i>	142

7	Patiënt	149
	<i>ze mist ons</i>	163
8	Sleutelsoort	169
	<i>de fauna's die kwamen en gingen</i>	184
9	Bodemschat	189
	<i>een bewijs van verlies</i>	204
10	Oerwoudverlater	209
	<i>naar de vuurplaats</i>	224
11	Tussendier	229
12	Verstekeling	243
	Nawoord	255
	Verantwoording & dankwoord	260
	Literatuur	263

Voorwoord

Aan de voet van een boom staat een houten kist. Uit de kist komt een lange, spitse neus tevoorschijn. En terwijl de neus stijgt, snif-fend, wordt het wezen dat eraan vastzit zichtbaar. Een plumpe bruingrijze dennenappel met indrukwekkend lange nagels en een kop die vooral uit neus bestaat. De dennenappel zet zijn nagels tegen de rand van de kist en duwt hem met zijn gewicht omver. Als een peuter die net kan lopen – wiegend, de poten hoog optrekkend bij elke stap – beweegt hij door het bos. Tot hij opeens verticaal tegen een boom omhoogklimt, als een rups de rug afwisselend bol en gestrekt, de lange staart losjes gekruld tegen de stam onder hem. En terwijl de dennenappel hoger komt weer die neus, onrustig de lucht rond zijn kop monsterend. Heeft het een zweempje mier opgevangen, uit een nest ergens in de toppen? In elk geval kan de neus weer doen waarvoor hij bestaat: alle door elkaar wervelende geuren van het bos opsnuiven en in die kleine kop laten kolken tot verhalen die alleen schubdieren begrijpen.

Het Javaanse schubdier in deze video werd door zijn redders vrijgelaten in een bos in Centraal-Vietnam. Het waren de eerste bewegende beelden die ik van een schubdier zag. Een dier met een ietwat droeve snuit, dat op de grond wat meelijwekkend oogde maar een acrobatisch draakje in de bomen was. Plomp en sierlijk tegelijk. Een dier om naar te blijven kijken. Alleen al vanwege die vreemde schubben, hard en overlappend als dakpannen. En dan die poten. De achterpoten plat en zacht als mensenvoetjes, de voorpoten uitgerust met een serieuze rij graafnagels. Maar het

meest van alles die neus. Het was duidelijk dat dit wezen erdoor bestuurd werd.

Toen ik de video zag, was ik een paar uur eerder langs bevroren akkers gefietst en overgestapt van trein op trein tot ik weer thuis in Utrecht was. Ik keerde terug van een driedaagse retraite die draaide om het drinken van ayahuasca, een bladerdrank uit de Amazone. Daar wordt het al zeker duizend jaar genuttigd in religieuze setting, voor inzichten en spirituele groei. In West-Europa is de interesse in het brouwsel de afgelopen jaren sterk toegenomen en op het platteland zijn er enkele organisaties waar je het illegaal en op eigen risico, maar onder deskundige begeleiding, kunt nuttigen. Het zijn heftige trips die makkelijk acht uur kunnen duren en ik zou, zittend op een matrasje te midden van andere 'reisgenoten', ondersteund worden door spirituele types die voor de gelegenheid nuchter zouden blijven. Vrij impulsief had ik me opgegeven, omdat het me op mijn negenentwintigste weleens tijd leek met drugs te beginnen en omdat ik nieuwsgierig was. De oerwoudmystiek van een middel verkregen uit fijngestampte bladeren en lianen lonkte. Er waren verhalen van mensen die in de hemel terechtkwamen of juist in de hel, maar altijd scheen er precies te gebeuren wat nodig is om tot waardevolle inzichten te komen. Het relaas van een vriendin over een vrouw in haar groep die de liefde had bedreven met een krokodil, had me onvoldoende afgeschrikt. Bovendien kon ik wel wat wijsheid gebruiken. Steeds begon ik weer aan banen waarin ik als fondsenwerver campagnes bedacht en geld binnenhaalde voor de betreffende organisatie. Na zo'n kantoordag zat ik met lege schermogen in de trein naar huis en kon ik alleen nog maar slapen. Van schrijven kwam het na mijn eerste en laatste poëziebundel al jaren niet meer.

Van alles wat ik daar in die ayahuascaboerderij beleefde, is er één beeld dat me bleef achtervolgen. Het was direct tijdens de eerste uren na het drinken, toen ik met gesloten ogen op mijn rug lag en niet precies wist of ik nog leefde maar me daar ook niet druk

om maakte. In de minuten ervoor had ik boomwortels in mijn binnenste gevoeld die mijn organen steeds verder samenknepen. Een paar keer schoot ik overeind om over te geven en in een reflex pakte ik steeds net op tijd het teiltje. Daarna werd het rustiger.

Ik was in een oerwoud, of eigenlijk zweefde ik erboven, net onder het hoogste bladerdek. Het getsjirp van krekels zwol aan en onder me zag ik kleine draakachtige wezentjes rond de stammen van de woudreuzen omhoogklimmen. In hoog tempo, in spiralende bewegingen, kwamen ze tegelijk mijn kant op, zodat ik ze steeds beter kon zien. Ze hadden schubben over hun hele lijf en hondachtige koppies. En terwijl ze klommen, vielen er vonken uit hun staarten, een soort sterrenstof leek het. Het hele bos, dat hele donkere dichte regenwoud onder me, werd erdoor verlicht. Alsof ze het tot leven wekten alleen door te klimmen.

Er was na afloop veel om over na te denken. Toch schoot vooral dat beeld van die klimmende beesten steeds weer door mijn hoofd. Wat wáren dat toch? Ik had wel meer vreemde wezens gezien die dag, ik was tenslotte aan het hallucineren. Die pientere oogjes, die manier van bewegen; iets warmbloedigs moest het zijn, ondanks de schubben. Ze deden wel wat denken aan gordeldieren, maar die klimmen niet in bomen.

Toen ik weer thuis was had ik aan het intikken van de woorden 'schubben' en 'zoogdier' genoeg om te weten dat mijn dieren meer dan een hallucinatie waren. Op het eerste filmpje dat ik aanklikte zag ik hoe dat schubdier in Vietnam werd vrijgelaten en in die boom verdween. Maar nu ik wist welk dier ik had gezien had ik alleen maar meer vragen. In vrije uren struinde ik over het web om me in mijn nieuwe lievelingsdier te verdiepen.

Ik ontdekte dat het schubdier op veel terreinen een buitenbeentje is. Om te beginnen het enige zoogdier met schubben. Bij gevaar rollen ze zich op tot een ondoordringbare bal, waar zelfs leeuwen en hyena's weinig mee kunnen. Als een ridder in het harnas, klaar om ten strijde te trekken, past hij op het laatste moment

een verdwyntruc toe. Een spelweigeraar, eigenlijk. Een dualiteit in het dierenrijk, niet direct herkenbaar als roofdier of prooidier. Zijn schubben en klauwen zien er draakachtig uit, gevaarlijk misschien zelfs, maar zijn relaxte motoriek communiceert iets anders. Rennen kunnen ze niet. Om hun lange nagels te beschermen leunen ze voorzichtig op de buitenkant van hun voorpoten, waardoor ze wiegend lopen. Of ze tillen hun voorpoten erbij op. Dit 'r-rexloopje', vooral toegepast door soorten die op de grond leven, maakt van het schubdier het enige zoogdier dat lopend langere afstanden kan overbruggen op twee poten. Naast de mens.

Ik leerde over de acht verschillende soorten, vier in Azië en vier in Afrika. Kleine schubdieren ter grootte van een kat die in bomen klimmen in het oerwoud en schubdieren met het formaat van een flinke hond die over steppes en savannes lopen. Allemaal zijn ze net even anders qua staart, vorm, kleur en omvang, maar toch onmiskenbaar hetzelfde dier. Overdag slapen ze opgerold in boomholtes of burchten in de grond, 's nachts komen ze een paar uur naar buiten, om met een tong zo lang als hun lijf duizenden mieren en termieten op te likken. Of tienduizenden. Of honderdduizenden. Het was net of zijn fabelachtige voorkomen de schrijvers van informatief bedoelde webpagina's toestemming gaf er nog een schepje bovenop te doen. Zo las ik ook, ongetwijfeld geïnspireerd door de reptielachtige schubben en het r-rexloopje, dat schubdieren 'een evolutionair restant uit het tijdperk van de dinosauriërs' zijn. Maar is dat wel zo?

Hoe meer ik over schubdieren opzocht, hoe minder ik begreep. Mijn fascinatie groeide. Al zolang ik me kan herinneren heb ik een fascinatie voor vreemde diersoorten. Voor vogels die niet kunnen vliegen, zoogdieren die eieren leggen of amfibieën als de axolotl, met kieuwen en longen tegelijk. Ze zijn voor mijn ogen wat jazzmuziek voor mijn oren is. Als de globale stamboom van het leven op aarde de basislijn is, de lopende bas, zijn deze dieren de gewaagde maar geslaagde improvisaties. Ze vertegenwoordigen de

levendige chaos van de kosmos waarin alles rent en vliegt en botst en evolueert tot iets nieuws. En omdat er eenzelfde soort chaos in mijn hoofd zit, waarin ook alles rent en vliegt en botst, kom ik van het lezen over die dieren tot rust. Net zoals ik beter kan denken met jazzmuziek in mijn oren. Het is de wetenschap dat er dieren bestaan die in geen enkel hokje passen. Dat de vormen waarin leven verschijnt eindeloos zijn. Dat creëren geen kopieerwerk is, maar dat het schoksgewijs gaat en elk moment iets verrassends kan voortbrengen.

Vlak nadat ik het bestaan van schubdieren had ontdekt, werd ik getuige van hun ondergang. Op een foto op internet zag ik hoe een man in een industriële omgeving twee lichte, bijna witte opgerolde schubdieren omhooghoudt. Het zag er voor een halve seconde schattig uit, tot ik me realiseerde dat ze wel erg bleek oogden. Op de plek waar schubben hadden moeten zitten, was alleen een ruitvormig patroon zichtbaar. Ik klikte verder door de serie. Op een volgende foto was een gigantisch gat in de grond te zien, zo groot als een zwembad. Het lag vol met honderden van die bleke schubdieren. Allemaal opgerold, in zichzelf gekeerd, als foetussen die stierven voor ze geboren werden. Met mijn ogen half dichtgeknepen leek het net een abstract schilderij, opgebouwd uit een heleboel bleke bolletjes. Maar dit was geen schilderij, dit was een massagraf. Eén foto verder werd de vlam erin gezet.

Dit is hoe steeds meer mensen de afgelopen jaren kennismaakten met schubdieren. Via krantenberichten met nare foto's eronder, genomen in havens en op vliegvelden. Meer nog dan neushoorns of andere bedreigde zoogdieren zijn het schubdieren die verborgen achter conservenblikken in containers de oceanen over reizen. Ingevroren of als grote zakken vol schubben, al dan niet vermalen tot poeder. Ze staan bekend als het meest gestroopte zoogdier binnen de illegale wildhandel, die als geheel een geschatte jaarlijkse

omzet van rond de tien miljard dollar heeft. Dat valt niet te rijmen met een dier dat zich zelden laat zien en zich traag voortplant, met meestal maar één jong tegelijk, dat eerst maanden op de staart van de moeder wordt meege dragen voor het zelfstandig kan overleven. In China en andere Aziatische landen wordt hun vlees gegeten als peperdure delicatessen. De schubben, die net als nagels uit keratine bestaan, zijn een ingrediënt in Chinese medicijnen tegen uiteenlopende kwalen. Volgens Fauna & Flora International zijn de Aziatische schubdierpopulaties hierdoor de afgelopen dertig jaar met zo'n 80 procent afgenomen.

Dat mijn nieuwe lievelingsdier dreigde uit te sterven, gaf me een machteloos gevoel. Ik wilde iets doen, maar wat? In elk geval niet wegstappen. Misschien kon ik informatie verzamelen en daarna wat verhalen schrijven. Niet in de naïeve hoop daarmee een groot verschil te maken, maar omdat ik wel moest. Omdat ik dat beeld van die spirallende boomdraakjes die het hele bos tot leven wecten niet uit mijn hoofd kon krijgen. En de beelden van die bleke dode schubdieren in dat massagraf evenmin. Misschien moest ik het schubdier accepteren als een soort gids en erop vertrouwen dat het ene verhaal vanzelf tot het andere zou leiden. Want soms begrijp je achteraf pas waarom je ergens aan begonnen bent.

Maar voor ik kan vertellen over de jarenlange zoektocht die volgde, moet ik een kanttekening maken. Ik zal het regelmatig hebben over 'het schubdier', maar dat bestaat niet. Het schubdier is *de idee* van een diersoort zoals zich dat in mijn hoofd ontwikkeld heeft dankzij de hoofden van vele anderen. Een dier waarin ik bovendien de hele tijd aanwezig ben. Ik heb geprobeerd uit het schubdier te stappen, maar dat bleek helaas niet mogelijk. Alles wat ik schrijf is vergiftigd met mijn blik.

'Het schubdier' zou je kunnen zien als een soort matroesjka-pop: de buitenste laag. Als je die optilt, zie je ze zitten: acht door

mensen ingedeelde soorten, die verspreid over oerwouden en savannes in Afrika en Azië leven en uiterlijk allemaal iets van elkaar verschillen. Maar ook die bestaan niet echt. Je moet die soorten optillen, en dááronder zitten ze dan: de werkelijke schubdieren, die ademen. Een onbekend aantal individuen met een solistische levensstijl, die in de biologiewereld nogal objectiverend ‘exemplaren’ worden genoemd. Die schubdieren zijn niet hol en onder die gepantserde buitenkant zit een roze kloppend hart dat bloed pompt door hun hele lijf, tot in het puntje van hun lange staart. Onze set van genen komt zo’n 90 procent met deze dieren overeen. Ze hebben tientallen miljoenen jaren de aarde bewandeld voordat wij er waren en dat ging ze uitstekend af. In slechts enkele decennia hebben we ze met stroperij en boskap naar het randje van de uitsterving geduwd. Toch presteren ze het op de een of andere manier om buiten zicht te blijven, buiten ons domein, en geen zintuiglijke verbindingen met ons aan te gaan. Ze zijn alleen ’s nachts actief en hebben geen vaste routes, waardoor ze notoir moeilijk in het wild te vinden zijn. Zelfs stropers moeten vaak lang op pad om er eentje te vinden. Maar de moeilijkheid van de missie, maakte de missie des te aantrekkelijker: ik wilde naar schubdieren zoeken. Liever nog: er eentje vinden. Ik wilde niets forceren, maar me af en toe op de juiste tijden onder hetzelfde bladerdek begeven en de ontmoeting een kans geven. Maar waarom? Waarom ging ik geen egels zoeken in achtertuinen, als ik zo nodig iets met insectenetende zoogdieren moest doen? Schubdieren zijn dieren die duizenden kilometers bij mij vandaan wonen, die ik niet hoor tegen te komen en waar de cultuur die mij gevormd heeft geen verhalen over heeft. Het vreemdste dier, het verste dier. Wat had ik te zoeken in de schaarse regenwouden die nog over waren? Waarom zou ik mezelf en andere mensen daar in de weg gaan lopen, met mijn hypoallergene huid en gebrek aan conditie?

Ik moet toegeven dat ik het antwoord vooraf ook niet precies wist. Ik wist alleen dat ik een nieuwe gids had gevonden en dat ik die moest blijven volgen, ook in de fysieke wereld van ondoordringba-